

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.34.6>
УДК 316. 42

Наталія ГЛЕБОВА

доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0003-3417-1337

Email: nat.glebova2005@gmail.com

Людмила ГЛИНСЬКА

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0003-2223-2024

Email: glinskay.lyudmila2016@gmail.com

Олександр ДЕМЧИК

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології та філософії
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0009-0001-3307-5899

Email: demchyk.oleksandr@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей становлення та самореалізації сучасної української жінки в умовах російсько-української війни. Стверджується, що самореалізація є переважно свідомим, цілеспрямованим процесом розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості жінки великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як невідмінну умову досягнення успіху у житті. В умовах сучасної трансформації суспільства відбувається подальша зміна гендерних стереотипів та гендерних ролей. Усе більше жінок відмовляються від традиційно приписаних їм гендерних ролей і опановують нові соціальні сфери й відповідні соціальні ролі. Складність ситуації для жінки полягає тут у необхідності поєднання різних статево-рольових моделей поведінки. Виявлено, що, незважаючи на гендерні стереотипи та упередження, багато жінок в умовах воєнного стану взяли активну участь у бойових діях, виконанні завдань бойового забезпечення, наданні медичної допомоги та у виконанні інших важливих завдань бойової служби. Деякі жінки служать разом із чоловіками на передових позиціях, виконуючи ті ж ролі: стрільці, командири, артилеристи. Їх відвага та рішучість стали прикладом для інших, в той же час демонструючи, що жінка може бути таким же ефективним бійцем, як і чоловік. Багато жінок виконують роль медиків, рятують життя поранених, часто під вогнем противника. Їхній внесок у рятування життя важко переоцінити. Жінки-розвідниці, оператори зв'язку та інші спеціалістки допомагають проводити успішні операції на полі бою, забезпечуючи важливою інформацією та комунікацією. Визнано, що особливо важко тягар війни виносити жінкам, які змушені у важких умовах забезпечувати побут сімейного життя, виховувати дітей, коли часто не можна опертися на надійне чоловіче плече. Встановлено, що жінки, які служать в українських збройних силах, виявили себе як надзвичайно віддані, відважні та компетентні військовослужбовці. Вони намагаються створювати сприятливий психологічний та моральний клімат, мінімізуючи ризики та нівелюючи непривабливі риси війни.

Ключові слова: сучасна жінка, самореалізація, воєнний стан, проблеми, гендерні стереотипи.

Natalia HLEBOVA

Dr. Sc. in Sociology, Professor at the Department of Sociology and Philosophy Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Liudmyla GLYNSKA

PhD,
Associate Professor of the Department of Sociology and Philosophy
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Oleksandr DEMCHYK

PhD,
Associate Professor of the Department of Sociology and Philosophy
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

PECULIARITIES OF SELF-REALIZATION OF UKRAINIAN WOMEN UNDER MARTIAL LAW

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the formation and self-realization of a modern Ukrainian woman in the context of the Russian-Ukrainian war. It is argued that self-realization is mainly a conscious, purposeful process of disclosure and objectification of the essential forces of the personality in its various practical activities. The formation of a socially active and harmoniously developed woman depends to a large extent on the personal efforts of the person focused on self-improvement and self-realization as an indispensable condition for achieving success in life. In the context of the current transformation of society, gender stereotypes and gender roles are further changing. More and more women are abandoning traditionally assigned gender roles and taking on new social spheres and corresponding social roles. The complexity of the situation for women lies in the need to combine different gender role models of behavior. It has been found that, despite gender stereotypes and prejudices, many women under martial law took an active part in combat operations, performing combat support tasks, providing medical care, and other important tasks of military service. Some women serve alongside men on the front lines, performing the same roles as riflemen, commanders, and artillerymen. Their courage and determination have set an example for others, while demonstrating that women can be just as effective as men. Many women serve as medics, saving the lives of the wounded, often under enemy fire. Their contribution to saving lives is hard to overestimate. Women scouts, communications operators, and other specialists help ensure successful operations on the battlefield by providing critical information and communication. It is recognized that the burden of war is especially difficult for women who are forced to provide for family life and raise children in difficult conditions when they often cannot rely on a reliable male shoulder. It has been established that women serving in the Ukrainian armed forces have proven to be extremely dedicated, courageous, and competent servicewomen. They try to create a favourable psychological and moral climate, minimising risks and levelling the unattractive features of war.*

Keywords: *modern woman, self-realization, martial law, problems, gender stereotypes.*

Постановка проблеми. В умовах сучасної трансформації суспільства відбувається подальша зміна гендерних стереотипів та гендерних ролей. Усе більше жінок відмовляються від традиційно приписаних їм гендерних ролей і опановують нові соціальні сфери й відповідні соціальні ролі. Складність ситуації для жінки полягає тут у необхідності поєднання різних статево-рольових моделей поведінки. Наш час вимагає від кожної жінки активності, вміння актуалізувати здібності та реалізувати себе як особистість у різних сферах діяльності та спілкування [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Феномену самореалізації, в основі якого лежать проблеми росту, розвитку, самовдосконалення людини, торкаються усі соціологічні концепції. Українські та зарубіжні дослідники розглядають самореалізацію жінки як переважно свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Становлення суспільно активної та гармонійно

розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої жінки, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті [6].

Потреба у самореалізації є властивою людині від природи, впливає із інших природних потреб особистості, сама з одного боку породжується ними, з іншого – спричинює, підпорядковує собі потреби особистості. Необхідними передумовами самореалізації є внутрішня активність особистості, усвідомлення нею своїх життєвих цілей, як елемент самовизначення, самосвідомості, самопізнання.

В умовах російської військової агресії, спрямованої на вільну і незалежну Україну, кожен свідомий громадянин нашої країни робить все можливе для якнайшвидшої перемоги над лютим ворогом. Сьогодні наша країна переживає найсуворіші випробування. Це випробування на витримку і стійкість, єднання і взаємодопомогу, мудрість і розсудливість. І головне – це

випробування нашої гідності, поваги до себе і своєї історії, культури, любові до Батьківщини [1].

Особливо важко тягар війни виносити жінкам, які змушені у важких умовах забезпечувати побут сімейного життя, виховувати дітей, коли часто не можна опертися на надійне чоловіче плече. Небезпека цієї війни полягає у тому, що вона несе екзистенційну загрозу українству, ставить під сумнів демократичний шлях нашої країни до європейської спільноти, руйнуючи «крихітку буття» кожної людини.

В умовах війни у зв'язку з більшою професійною зайнятістю чоловічої частини населення основний тягар у вихованні дітей та опікуванні над ними припадає на матерів. Роль жінки у сучасному суспільстві має два головні аспекти: жінка-дружина і мати та жінка-воїн, як суб'єкт професійної діяльності. Все це свідчить про необхідність подальшого вивчення ролі жінок у військових конфліктах, особливо в контексті російсько-української війни, для розуміння їх значущості та формування стратегій підтримки військовослужбовців у майбутньому.

Дослідження даної проблеми дозволить розширити уявлення про становлення жінки котра сама є суб'єктом самореалізації та чинить істотний вплив на клімат у суспільстві.

Аналіз наукових публікацій. Серед українських науковців зараз з'явився цілий спектр українських аналітиків, які займаються дослідженням проблем війни. Це О. Костенко, М. Піддячий, О. Гринів, І. Лосєв, С. Грабовський, І. Грабовська, М. Цюрупа та інші. Певний вплив на дослідження жіночої проблематики, проблеми розвитку особистості жінки в суспільстві здійснили зарубіжні концепції А. Адлера, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, З. Фрейда, Е. Фрома, В. Штерна, Е. Еріксона, К. Юнга та ін.

Авторський доробок вивчення проблеми «Жінка і війна» представлено у серії наукових публікацій, статей та монографічних дослідженнях таких вітчизняних науковців як І. Грабовська, Л. Наливайко, А. Кононенко, Т. Талько, Т. Власова, Д. Товмаш, С. Кагамлик, Т. Цимбал тощо. Методологічним і теоретичним підґрунтям роботи стали наукові розвідки переважно вітчизняних дослідників Володимира В'ятровича, Сергія Грабовського, Ірини Грабовської, Марти Гавришко, Оксани Забужко, Івана Хоми, а також доробок діаспорного філософа українського походження Івана Мірчука.

Однак, предметне поле досліджень проблем самореалізації українських жінок у межах російської військової агресії сьогодні ще остаточно не сформовано.

Метою даної статті є аналіз особливостей становлення та самореалізації сучасної української жінки в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. З початком агресії Росії проти України у 2022 році українські чоловіки і жінки стали єдиним фронтом в обороні країни проти агресора, вони є відомими своєю відвагою, вірністю присязі та високою професійною підготов-

кою. Жінки, не дивлячись на меншу їх кількість в Збройних Силах України, також відіграли ключову роль у захисті України, а їхня участь у бойових діях демонструє незламний дух та рішучість українського народу. В умовах гострої бойової ситуації жінки-військовослужбовиці України проявили себе як відважні бійчині, лідерки та стратеги.

Долі багатьох з них, на жаль, закінчилися на полі бою, але їх жертва не була марною. Вони стали символом українського спротиву та відваги. Їхні імена збережено в історії як героїв та героїнь, які віддали своє життя за незалежність України.

Українське жіноцтво активно бере участь у боротьбі проти рашистського агресора. Сьогодні у ЗСУ нараховується близько 60 тисяч жінок на різних позиціях: від військових на нулі до цивільної обслуги Збройних Сил України. Понад 25 тисяч жінок сьогодні є військовослужбовцями Збройних Сил України. Але ця цифра значно більша, адже є медики, бійці добровольчих підрозділів.

Участь жінок у військових конфліктах має глибокі коріння, що налічують багато століть. Протягом історії, жінки виконували численні ролі: від медицини до пілотування бойових літаків, від шпигування до снайперування. Однак значущість їхньої ролі в військових конфліктах часто недооцінювалася або залишалася непомітною. Інтеграція жінок у військове середовище може сприяти формуванню більш збалансованих, адаптивних та ефективних військових формувань. Тому розуміння та визнання ролі жінок у військових конфліктах є життєво важливим питанням для будь-якого сучасного суспільства.

Дослідження ролі військовослужбовиць у російсько-українській війні має ключове значення з кількох причин:

– визнання їх внеску: не зважаючи на ґендерні стереотипи та упередження, багато жінок взяли активну участь у бойових діях, виконанні завдань бойового забезпечення, наданні медичної допомоги та у виконанні інших важливих завдань бойової служби. Їхній вклад заслуговує на визнання та повагу;

– боротьба з упередженнями: військова служба та, зокрема, участь у бойових діях часто вважаються «чоловічою» справою. Жінки, які вступають на військову службу, часто стикаються з ґендерними упередженнями. Підкреслення їхньої ролі допомагає змінити ці стереотипи;

– психологічна підтримка: розповіді про досвід жінок на війні можуть допомогти іншим жінкам, які пережили або переживають подібні обставини, відчути себе не самотніми та знайти способи адаптації та відновлення;

– зміцнення жіночого співтовариства: військовий досвід може створити унікальний зв'язок між жінками, які поділяли спільні виклики і перешкоди. Обговорення цього досвіду може зміцнити цей зв'язок та створити платформу для майбутньої підтримки;

– внесок у розвиток армії: досвід жінок може стати цінним уроком для реформування та модернізації сил оборони України. Вони можуть привести до вдосконалення системи тренувань військово-службовців, вдосконалення тактики ведення бойових дій, логістичного та медичного забезпечення тощо;

– роль у миротворчих процесах: жінки часто підкреслюють важливість мирного вирішення конфліктів і можуть грати ключову роль у миротворчих зусиллях після завершення бойових дій;

– внесок у ґендерну рівність: визнання ролі жінок у військових конфліктах сприяє загальним зусиллям забезпечення ґендерної рівності в суспільстві [7].

На особливу увагу заслуговує вже існуючий досвід участі жінок у військових конфліктах та широкомасштабних війнах.

Так, жінка-воїн бере безпосередню участь у військових діях, заперечує ґендерні відмінності під час служби. Сьогодні у багатьох країнах світу (у тому числі і в Україні) активно стверджується право жінок на участь у бойових діях. Дедалі більше феміністок схильються до виправдання і навіть схвалення війн оборонних, справедливих, а тому все більше жінок йдуть служити у військо. Виконуючи ті ж функції, що і чоловіки, жінки-воїни все ж намагаються створювати сприятливий психологічний та моральний клімат, мінімізуючи ризики та нівелюючи непривабливі риси війни.

Крім того, війна породжує ще кілька типів жіночих ролей, а саме: жінки-волонтери, жінки-медики, жінки-коллаборантки тощо, і, нарешті, – жінка-мати як втілення сили духу і жертвовності.

Із 2014 р. багатьом українським жінкам відмовили у зарахуванні до війська, до територіальної оборони, тому вони стали волонтерками: виготовляють коктейлі Молотова, плетуть маскувальні сітки тощо. Жінка-мати звикла захищати, і тому волонтерство для неї – звична справа. Ще одна роль матерів – збір коштів для військових. Українські мами збирають продукти для військових, кошти для придбання необхідного обладнання. Вони віддають свої заощадження, розміщують інформацію про потреби військових у соцмережах, звертаються до підприємців.

Абсолютна більшість українських волонтерів, як неважно помітити навіть по світлинах та відео, представлених у соцмережах та ЗМІ, – це жінки. Вони виконують величезний обсяг робіт, насамперед, спрямованих на допомогу українським воїнам, які захищають країну безпосередньо на передньому краї, у боях із рашистською ордою.

Волонтери у співпраці з неприбутковими організаціями реалізують напрями з надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України, збирають кошти й закупають товари для потреб фронту та цивільних, координують роботу центрів допомоги для внутрішньо переміщених осіб, здійснюють підготовку потенційних місць розміщення людей, надають

психологічну допомогу для дітей та підлітків, здають кров як донори, організують допомогу людям похилого віку, здійснюють авто-волонтерство тощо. Саме ці напрями волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни.

На місцевому рівні багато жінок займалися волонтерською діяльністю, намагаючись допомогти у боротьбі з наслідками агресії та забезпечити потреби фронту і внутрішньо переміщених осіб. Це було особливо важливо на початкових етапах війни, коли структури державного управління були недостатньо мобілізовані для відповіді на ситуацію, що склалася. Багато жінок-медиків та добровольців приєдналися до медичних пунктів на фронті, надаючи першу допомогу пораненим, а також забезпечуючи їх необхідними медикаментами і засобами.

Жінки з різних регіонів України активно займаються збором та розподілом гуманітарної допомоги для вимушено переміщених осіб, створюючи тимчасові притулки і надаючи психологічну підтримку. Волонтери організували логістичні коридори для доставки необхідних ресурсів на фронт: продукти харчування, одяг, обладнання, засоби зв'язку тощо. Жінки брали активну участь у розповсюдженні правдивої інформації про події на фронті, протистоянні російській пропаганді та підтримці морального духу українського народу. Після повернення з фронту багато військовослужбовців потребували психологічної, соціальної та професійної реабілітації. Волонтери допомагали їм адаптуватися до мирного життя, навчали новим професіям, допомагали знаходити роботу. Завдяки активній участі волонтерів, як жінок, так і чоловіків, Україна змогла забезпечити відповідний рівень підтримки своїм громадянам під час одного з найважчих періодів її історії [10].

Переважно жінки-матері воїнів акцентують увагу не на власній жертвовності, а на піклуванні про усіх солдатів, які є рятівниками рідної країни. Тим самим жінки втілюють гуманістичні ідеали патріотизму, захисту та порятунку, сприяючи осмисленню байдужості, як аналога дискримінації та насильства [11].

Сьогодні українські жінки-воїни повторюють подвиг своїх бабусь і прабабусь, служать у піхоті і в артилерії, в медичних частинах і в розвідувальних підрозділах тощо. Часто мами залишають своїх маленьких дітей на інших членів родини і йдуть воювати. Як правило, жінка залишає своїх дітей, щоб самій захистити їх, підкорюючись природному інстинкту матері, реалізуючи принцип рівноправності з чоловіками.

Наші воїни беруть участь у справедливій оборонній війні заради любові до Батьківщини, заради своїх сімей, заради матерів. Відправка чоловіків на захисну війну в усі часи розглядалась не як акт насильства, а як героїзм найвищого гатунку, а матері воїнів, які не заважають їм йти на війну, стали прикладом підвищеної громадянської відповідальності, патріотизму та невимовної жертвовності.

Ще одна роль мам під час війни – помічниці в госпіталах. Знову ж таки з часів Першої світової війни мами ставали помічницями у госпіталах, адже професійно важливі якості медичних сестер дуже нагадують материнські: терпіння, доброта серця та характеру, здатність до постійної уваги, тактовність. І пов'язана з цією роллю – роль мами-доглядальниці за скаліченим солдатом. Ця роль стає для жінки, дитина якої постраждала під час воєнних дій, перманентною, вимагає багато фізичних і моральних сил, адже піклуватися про фізично скалічену або контужену дитину, з психологічними та психічними проблемами, дуже важко.

Різні групи жінок по всій Україні мають різні потреби та досвід внаслідок вторгнення. Дослідження, яке проводилось BBC Media Action в Україні наприкінці 2022 – початку 2023 року, виявило, що особливо вразливими є жінки з інвалідністю, жінки старшого віку (55 років і старші) та жінки, які проживають на непідконтрольних уряду територіях. Однак важливо визнати, що жінки є не лише вразливою групою населення або жертвами цієї війни. Кількість жінок в українській армії подвоїлася з 2014 року і зараз становить п'яту частину особового складу збройних сил країни [12].

Протягом останніх років в Україні спостерігається помітний прогрес у напрямку більшої ґендерної рівності та прав жінок і чоловіків. Однак внаслідок цієї повномасштабної війни є ризик поглиблення вже існуючої ґендерної та міжсекторальної нерівності та дискримінації, а жінки, зазвичай, не беруть участь в офіційних процесах прийняття рішень, пов'язаних з гуманітарними зусиллями, миротворчістю та іншими сферами, які безпосередньо впливають на їхнє життя [9].

Жінки, які не є ВПО в Україні, стурбовані працевлаштуванням, а також психічним і фізичним здоров'ям, але при цьому є групою, яка швидше за все, не повідомить про те, що на неї вплинула війна. Вони особливо активно займаються волонтерством і донатять кошти, щоб підтримати військові зусилля.

У даному дослідженні жінки ВПО розповідали про труднощі, з якими вони зіткнулися при пошуку житла та роботи, про ізоляцію, пов'язану з розлукою з родиною, друзями та домівкою, а також про проблеми, пов'язані з адаптацією до нової громади та проживанням у чужому домі (навіть у домі родичів чи друзів). Жінки також згадували різні проблеми, з якими вони зіштовхнулися у сфері освіти. Молодші жінки ВПО зазначили, що їм було складно відвідувати всі заняття в університеті в режимі онлайн. Матері ВПО були стурбовані тим, чи матимуть їхні діти доступ до освіти після переїзду, а також тим, що їм доводиться приймати рішення без свого партнера або сім'ї поруч. Жінки ВПО також були стурбовані тим, чи зможуть вони дозволити собі орендувати житло, придбати предмети побуту та одяг (багато з них не змогли взяти з собою багато речей, коли покидали свої домівки) [7].

Жінки на непідконтрольних уряду територіях повідомили, що гостро відчувають наслідки війни, особливо з точки зору доступу до інформації, медичних та соціальних послуг. Старші жінки (віком 55 років і старші) на непідконтрольних уряду територіях значно частіше повідомляли про відсутність доступу до медичних і соціальних послуг порівняно з молодими жінками на тих самих територіях (69% порівняно з 35% серед жінок віком 18-34 роки). Аналогічно, жінки старшого віку, які проживають на непідконтрольних уряду територіях, частіше розповідали про труднощі з доступом до ефективної санітарії (42% порівняно з 23% серед молодих жінок), продуктів харчування (60% порівняно з 34%), а також з доступом до інформації (63% порівняно з 39%). У дослідженні жінки, які проживають на непідконтрольних уряду територіях, згадували про проблеми, пов'язані з обстрілами та пошкодженням будинків і будівель. Вони також згадували про повсякденні труднощі життя в умовах російської окупації, такі як зміна валюти та проблеми з доступом до зарплат і пенсій [7].

В умовах війни роль жінки у суспільстві може кардинально змінюватися. Війна не лише приносить руйнації та смерть, але й викликає соціальні зрушення в житті багатьох людей. Особливо це стосується жінок, які стають єдиними годувальницями у сім'ї, втративши своїх чоловіків, або коли ті відсутні через участь у бойових діях. Тут дуже важливими стають наступні фактори:

- довготривала відсутність вдома може призвести до втрати близького зв'язку з членами сім'ї, особливо з дітьми, які ростуть і змінюються під час відсутності матері;

- війна може призвести до важких психологічних травм, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який може впливати на взаємини в сім'ї;

- війна може призвести до високого рівня стресу та тривоги, що впливає на їхню здатність функціонувати в родині та суспільстві;

- подвійне навантаження: жінки в армії можуть відчувати додатковий тиск, поєднуючи свої професійні обов'язки з родинними. Це може призвести до виснаження та стресу;

- жінки в армії можуть стикатися з ґендерною дискримінацією або сексуальним насиллям, що може призвести до психологічних травм та ізоляції.

Багато цивільних жінок, що не мали досвіду працевлаштування або не брали на себе роль головної годувальниці раніше, можуть зіткнутися з викликом знайти роботу в умовах економічної нестабільності, породженої війною. У суспільстві з традиційними стереотипами стосовно ґендерних ролей жінки можуть зіткнутися з незрозумінням та осудом через зміну їхніх соціальних ролей. Стрес від втрати близької людини, тиск від необхідності утримувати сім'ю та пристосування до нової ролі можуть призводити до психологічних розладів; у випадках, коли жінка стає єдиною дорослою в сім'ї, їй

може бракувати мережі підтримки, яка б допомагала у вирішенні побутових і виховних питань. Окрім заробітку для сім'ї на жінок повністю лягають усі домашні обов'язки, включаючи виховання дітей, догляд за літніми родичами та побутові обов'язки. Жінки можуть відчувати відчуженість від своєї спільноти через змінені життєві обставини або через те, що їх нова роль не завжди визнана та підтримана соціумом.

Хоча жінки активно долучаються до військових дій та інших важливих аспектів оборонної діяльності, їхнє представництво у прийнятті стратегічних рішень залишається недостатнім. Це стосується не тільки військового сектора, але і політичних, економічних та соціальних аспектів країни. Адже традиційно сфера прийняття рішень вважалася чоловічою. Жінки часто відсувалися на другий план, вважаючи, що їх головна роль полягає в догляді за дітьми та домогосподарством.

Одним з головних логістичних викликів для жінок-військовослужбовців є військова екіпіровка та спорядження, які зазвичай розроблені та виготовлені з урахуванням фізичних характеристик чоловіків. Взуття та військова форма можуть бути незручними або не зовсім відповідати жінкам, оскільки вони зазвичай виготовлені з урахуванням чоловічих параметрів. Використання не властивої форми або взуття може призвести до незручностей, розтяжок або інших травм.

Жінки можуть зустрічати проблеми із захисними жилетами, шоломами або спорядженням, що також часто розроблені з огляду на чоловічі параметри. Неправильно підібраний захисний жилет або шолом може зменшити рівень захисту в бойових умовах.

Є упередження, що жінки фізично менш здатні впоратися з вимогами військової служби, особливо в ситуаціях інтенсивних бойових дій. Це є одним зі стереотипів, з якими зіштовхуються жінки у війську. Так, існує біологічна різниця між жінками та чоловіками, зокрема, у фізіології, а часто ще і в силі та витривалості. Однак це не означає, що жінки не можуть виконувати ефективно військові обов'язки.

Багато жінок успішно служать у війську та беруть участь у бойових діях, доводячи, що вони здатні впоратися з фізичними вимогами. Відповідне фізичне тренування та підготовка можуть допомогти жінкам подолати деякі з цих біологічних відмінностей. Правильні методи тренування можуть допомогти жінкам підвищити свою силу та витривалість до рівня, що потрібен для виконання військових обов'язків. Є докази, що жінки можуть дуже ефективно виконувати бойові ролі. Наприклад, жіночі снайперські команди або розвідниці можуть бути дуже ефективними завдяки більш високим навичкам спілкування та спостереження.

Російсько-українська війна кинула виклик всьому українському суспільству, але зокрема вона наголосила на важливих ґендерних викликах та упередженнях, які існують у секторі безпеки та оборони України. Ця війна показала, що, незважаючи

на попередні зусилля щодо ґендерної рівності, старі настанови і радянські практики в деяких випадках ще залишають свій відбиток.

Висновки і пропозиції. Тож жінки, які служать у Збройних Силах України, зарекомендували себе як надзвичайно самовіддані, сміливі та компетентні воїни. Вони заслужили визнання та повагу за свою роль у захисті України. Це не тільки важливо для нинішньої війни, але й має далекосяжні наслідки для майбутньої військової служби в Україні.

Оскільки Росія починає вторгнення в Україну у 2022 році, роль жінок у військових конфліктах стає ще важливішою. З одного боку, увага засобів масової інформації до жінок на передовій стала важливою для підняття народного моралі. З іншого боку, такий фокус створює додаткові стереотипні виклики щодо безпеки жінок та дотримання стандартів ґендерної рівності [7].

Незважаючи на ґендерні стереотипи та упередження, багато жінок беруть активну участь у бойових діях, виконуючи бойове забезпечення, надають медичну допомогу та виконують інші важливі завдання бойової служби. Їхній внесок заслуговує на визнання та повагу. Деякі жінки служили на передовій поряд із чоловіками, виконуючи ті самі ролі: навідника, командира, снайпера. Їхня хоробрість і рішучість стали прикладом для інших, а також довели, що жінки можуть бути такими ж ефективними воїнами, як і чоловіки. Багато жінок виконували обов'язки медиків, нерідко рятуючи життя поранених під вогнем ворога. Їхній внесок у порятунок життів важко переоцінити. Жінки-скаути, оператори зв'язку та інші спеціалісти допомагають забезпечити успішні операції на полі бою, надаючи важливу інформацію та зв'язок.

Війна, безпека та правопорядок стали головними щоденними турботами більшості жінок. Вони відчувають занепокоєння та стурбованість за свою безпеку та безпеку своїх родин, особливо своїх родичів та друзів чоловічої статі, які перебувають на війні.

Війна створила високий рівень невизначеності, що означало, що жінки не могли планувати своє майбутнє. Їм доводилося самотужки працювати та піклуватися про дітей, доки їхні чоловіки чи партнери йшли на війну. Внутрішньо переміщені особи-жінки часто стикаються з проблемами пошуку нової роботи в нових місцях, адаптації до нових громад і проживання в чужих домівках (навіть у родичів чи друзів). У сільській місцевості жінки-фермери страждають від пошкодження інфраструктури, зростання цін на товари, знищення сільськогосподарських угідь і видобутку корисних копалин.

Матері-ВПО хвилюються про те, чи отримають їхні діти освіту після переселення, і про те, що їм доведеться приймати рішення без присутності партнерів чи членів родини. Внутрішньо переміщені особи-жінки також хвилюються за свою здатність орендувати житло, купувати речі домашнього вжитку та одяг (багато з них не можуть багато чого взяти з собою, виходячи з дому).

Жінки на невідконтрольних уряду територіях добре усвідомлюють наслідки війни, особливо щодо доступу до інформації, медичних і соціальних послуг.

Враховуючи всі вищезазначені чинники, важливо не лише говорити про роль жінок у російсько-українській війні, але й сприяти та захищати їхні права, визнаючи їх на всіх рівнях суспільства.

Усе це вказує на необхідність подальших досліджень ролі жінок у військових конфліктах, зокрема в контексті російсько-української війни, для розуміння її важливості та розробки майбутніх стратегій підтримки військовослужбовців.

1. Афанасьева Людмила, Глебова Наталя та ін. Проблеми та труднощі українських жінок, які проживають на окупованій території. *Українознавчий альманах*. Випуск 32. К.: «Міленіум», 2023. С. 8–13.
2. Грабовська І. Жіноче «обличчя» війни України проти російського агресора. *Українознавчий альманах*. Випуск 30, 2022. С. 29–35.
3. Грабовська І.М. Суспільство ґендерної рівності як принцип сучасної європейської демократії та українські реалії. *Проблеми освіти*. URL: <https://imzo-journal.org.ua>
4. Грабовська Ірина, Наливайко Лариса. «Жіноче / не жіноче обличчя війни» (за книгою Світлани Алексієвич «У війни не жіноче обличчя»). *Українознавчий альманах*. Випуск 32. К.: «Міленіум», 2023. С. 14–22.
5. Грабовська І., Цюрупа М. Військова еліта України: шлях українського жіноцтва до лідерства. *Українська еліта у другій половині ХІХ – на початку ХХІ століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми* / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Кн. 1. Львів, 2023. С. 528–535.
6. Гупаловська В.А. Реалізація життєвих планів та рівень прагнення до самореалізації особистості жінки. Тези науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології молоді». Львів, 2003. С. 18–20.
7. Жінки в Україні: з якими ключовими проблемами вони стикаються? (2023). URL: <https://www.bbc.co.uk/mediaaction/publications-and-resources/research/briefings/europe/ukraine/gender-perceptions/>
8. Жінки та міжнародна допомога (2022). Експрес-ґендерний аналіз України 4 травня 2022 року. URL: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-05/Rapid-Gender-Analysis-of-Ukraine-en.pdf>
9. Мусевич Р.Ю. Російсько-українська війна: ґендерні виклики та упередження. URL: akademikusck@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6110-5952>

10. Товмаш Дмитро, Грабовська Ірина, Кагамлик Світлана. Волонтерство жіноцтва як ефективна складова боротьби з російським агресором. *Українознавчий альманах*. Випуск 32. К.: «Міленіум», 2023. С. 43–49.
11. Цимбал Тетяна. Материнство і війна: екзистенційні виклики та етичні колізії. *Українознавчий альманах*. Випуск 32. К.: «Міленіум», 2023. С. 50–55.
12. Chatham House. (2023). Україна потребує жінок, щоб виграти війну – і мир. URL: <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2023-02/ukraine-needs-women-win-war-and-peace>

References

1. Afanas'ieva Liudmyla, Hliebova Natalia ta in. (2023). *Problemy ta trudnoschi ukrains'kykh zhinok, iaki prozhyvaiut' na okupovaniy terytorii* [Problems and difficulties of Ukrainian women living in the occupied territory]. *Ukrainoznavchyy al'manakh*. Vypusk 32. K.: Milenium. Pp. 8–13. (in Ukrainian).
2. Hrabovs'ka I. (2022). *Zhinoche «oblychchia» vijny Ukrainy proty rosij's'koho ahresora* [The female "face" of Ukraine's war against the Russian aggressor]. *Ukrainoznavchyy al'manakh*. Vypusk 30. Pp. 29–35. (in Ukrainian).
3. Hrabovska I.M. *Suspilstvo gendernoi rivnosti yak pryntsyp suchasnoi yevropeiskoi demokratii ta ukrainski realii* [Society of gender equality as a principle of modern European democracy and Ukrainian realities]. *Problemy osvity*. URL: <https://imzo-journal.org.ua> (in Ukrainian).
4. Hrabovs'ka Iryna, Nalyvajko Larysa. (2023). *Zhinoche / ne zhinoche oblychchia vijny (za knyhoiu Svitlany Aleksievykh «U vijny ne zhinoche oblychchia»)* [Female / not a female face of war (based on Svitlana Alexievich's book "War does not have a female face")]. *Ukrainoznavchyy al'manakh*. Vypusk 32. K.: Milenium. Pp. 14–22. (in Ukrainian).
5. Hrabovs'ka I., Tsiurupa M. (2023). *Viiskova elita Ukrainy: shliakh ukrainskoho zhinotstva do liderstva* [The military elite of Ukraine: the path of Ukrainian women to leadership]. *Ukrainska elita u druhii polovyni KhKh – na pochatku KhKhI stolittia: osoblyvosti formuvannia, transformatsiia uiavlen, intelektualnyi potentsial. Zakhidni zemli. Vybrani problemy* / vid. red. Ihor Soliar, uporiad. Oleh Muravskyy, Mykhailo Romaniuk; NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Kn. 1. Lviv. Pp. 528–535. (in Ukrainian).
6. Hupalovs'ka V.A. (2003). *Realizatsiia zhyttievkykh planiv ta riven' prahnennia do samorealizatsii osobystosti zhinky* [Hupalovska V.A. Realization of life plans and the level of desire for self-realization of a woman's personality]. *Tezy naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktual'ni problemy psykhologii molodi»*. L'viv. Pp. 18–20. (in Ukrainian).
7. *Zhinky v Ukraini: z yakymy kliuchovymy problemamy vony stykaiut'sia?* (2023) [Women in Ukraine: what

- key problems do they face? (2023)]. URL: <https://www.bbc.co.uk/mediaaction/publications-and-resources/research/briefings/europe/ukraine/gender-perceptions/> (in Ukrainian).
8. Zhinky ta mizhnarodna dopomoha (2022). *Ekspresshendernyj analiz Ukrainy 4 travnia 2022 roku* [Women and International Aid (2022). Express gender analysis of Ukraine on May 4, 2022]. URL: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-05/Rapid-Gender-Analysis-of-Ukraine-en.pdf> (in Ukrainian).
 9. Musevych R.Yu. *Rosijs'ko-ukrains'ka vijna: henderni vyklyky ta uperedzhennia* [Russian-Ukrainian war: gender challenges and prejudices]. URL: akademikusck@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6110-5952> (in Ukrainian).
 10. Tovmash Dmytro, Hrabovs'ka Iryna, Kahamlyk Svitlana. (2023). *Volonterstvo zhinotstva yak efektyvna skladova borot'by z rosijs'kym ahresorom* [Women's volunteerism as an effective component of the fight against the Russian aggressor]. *Ukrainoznavchij al'manakh*. Vypusk 32. K.: Milenium. Pp. 43–49. (in Ukrainian).
 11. Tymbal Tetiana. (2023). *Materynstvo i vijna: ekzystentsijni vyklyky ta etychni kolizii* [Motherhood and war: existential challenges and ethical conflicts]. *Ukrainoznavchij al'manakh*. Vypusk 32. K.: Milenium. Pp. 50–55. (in Ukrainian).
 12. *Chatham House* (2023). *Ukraina potrebuie zhinok, schob vyhraty vijnu – i myr* [Chatham House (2023). Ukraine needs women to win the war – and the peace]. URL: <https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2023-02/ukraine-needs-women-win-war-and-peace> (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.34.7>
УДК 3.21(477)

Ірина ГРАБОВСЬКА

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
відділу філософії і геополітики НДІУ КНУТШ,
провідний науковий співробітник
Музею книги і друкарства України, м. Київ

ORCID: 0000-0002-7416-9541
Email: grabovskai@ukr.net

Лариса НАЛИВАЙКО

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
Головний науковий співробітник сектору теоретико-методологічних проблем
організації державної влади відділу проблем теорії держави і права
Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування,
Національна академія правових наук України, м. Харків

ORCID: 0000-0002-7696-4223
Email: larysa-nalyvaiko@ukr.net

Тетяна ТАЛЬКО

кандидат філос. н., доцент кафедри філософії,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ORCID: 0000-0001-5173-9540
Email: talkotm@ukr.net

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ СТАВЛЕННЯ СПІЛЬНОТИ ДО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА В АРМІЇ ТА НА ВІЙНІ

Анотація. Авторки статті аналізують роль і значення засобів масової інформації у висвітленні внеску українського жіноцтва у боротьбу з російським агресором, подоланні гендерних стереотипів щодо жінок-військовослужбовиць ЗСУ в масовій свідомості українського соціуму та загалом специфіку відображення цього процесу у мас-медіа України. Зазначається, що з початком повномасштабного вторгнення росії на територію